

Käytäntötutkimuksesta kansalaislähtöiseen kehittämiseen

Teemu Rantanen: VTT, dosentti, yliopettaja, Laurea-ammattikorkeakoulu

Timo Toikko: YTT, kehitysjohdaja, Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet
BOTNLA

teemu.rantanen@laurea.fi, timo.toikko@seamk.fi

Janus vol. 14 (4) 2006, 403-410

Janus

Tässä kirjoituksessa tarkastelemme tutkimuksen ja kehittämistoiminnan välistä suhdetta. Erik Arnkilin (1994, 72) mukaan rajaveto kehittävä tutkimuksen ja tutkivan kehittämisen välillä on hankala, koska käsitteiden määrittely liittyy kielipeleihin ja professioiden reviiritaisteluun. Nähdäksemme ero on kuitenkin varsin periaatteellinen, joten tehtävän haasteellisuudesta huolimatta analysoimme sitä hieman tarkemmin. Perustamme ajatuksemme niin sanottuun uuteen tiedontuotantoon, joka haastaa perinteisen tieteenalaperustaisen tiedontuotannon. Samaan lähtökohtaan nojaa myös sosiaalityön käytäntötutkimus (Satka ym. 2005). Etsimme tässä kirjoituksessa kuitenkin vaihtoehtoa käytäntötutkimukselle.

Tutkivasta sosiaalityöstä käytäntötutkimukseen

Sosiaalityön professionalistumista ja oppiainetta koskevan keskustelun yhteydessä on korostettu tutkimuksen merkitystä. Tutkiva ja kehittävä työote on nähty sosiaalityön keskeisenä ytimenä. On muun muassa korostettu selkeitä koeasetelmia, joiden kautta on pyritty saamaan luotettavaa tutkimustietoa sosiaalityöstä ja sen menetelmistä (esim. Saarnio 1993). On myös nähty, että sosiaalityöntekijät ovat parhaita oman työnsä tutkijoita. Tutkimusta on pidetty keskeisenä sosiaalityön osana, eikä siitä erillisenä seikkana (esim. Rajavaara 1986). Sosiaalityön työprosessia on jopa verrattu tutkimusproses-

siin, jolloin ne on nähty keskenään analogisina (Pohjola 1993).

Sosiaalityön tutkimuksessa on hyödynnetty myös erilaisia tutkimuksellisia kehittämistoiminnan lähestymistapoja. Esimerkiksi Erik Arnkilin (1992) väitöskirjatutkimuksessa on pyritty rakentamaan työvälineitä sosiaalityön jäsentämiseen kehittävä työntutkimuksen pohjalta. Sosiaalialan kehittämiprojektien yhteydessä on korostettu myös toimintatutkimuksellisen lähestymistavan merkitystä (esim. Kaasalainen 1994). Erytinen huomio on kohdistettu sellaisten systemaattisten työmenetelmien kehittämiseen, joissa tutkijan ja käytännön toimijan välinen kumppanuus on mahdollista (Karvinen 1999).

Hyvinvointipalvelujärjestelmän muutosten myötä sosiaalipalveluiden laatu ja vaikuttavuus ovat korostuneet. Tämä on nostanut esiin tarpeen arvioida sosiaalipalveluja. On kaivattu tutkimustietoa työmenetelmien vaikuttavuudesta (esim. Mäntysaari 1999) ja toiminnan vaikuttavista mekanismeista (Rostila 2001). Toisaalta tässä yhteydessä on kyseenalaistettu myös arvioinnin ja tutkimuksen välinen suhde. Arvioinnin on korostettu eroavan jo peruslähtökohdiltaan tutkimuksesta (Guba & Lincoln 1989).

Erääksi uusimmaksi sosiaalityön tutkimuksen virtaukseksi on muotoutunut käytäntötutkimus, joka edellyttää aktiivista, toiminnan kautta syntyvää suhdetta kulttuuriin. Mirja Satka (2002) tarkoittaa käytännön teorialla metodisin tai teoreettisin perustein systemaattista tietoa, jonka

”Käytäntötutkimuksesta..”

pätevyys on kokeiltu sosiaalityön käytännöissä. Sosiaalityö on käytännön toimintaa, mutta pelkkä käytäntö ei riitä tuottamaan sosiaalityön ydintä (vrt. Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005). Sosiaalityön tutkimuksen yhteydessä onkin alettu puhua käytäntötutkimuksesta (vrt. Sandberg 1982), jonka ajatellaan olevan jotakin enemmän kuin pelkkä sosiaalialan kehittämistyö (Satka ym. 2005). Lisäksi esimerkiksi Ian Shaw (1999) on korostanut työntekijöiden itsensä tekemää käytäntötutkimusta (practitioner research) keskeisenä arvioinnin lähtökohtana.

Uusi tiedontuotanto ja asiantuntijuus

Käytäntötutkimuksen nousu on yhteydessä monipuolistuneisiin käsityksiin tiedontuotannosta. Helga Nowotny ym. (2001) korostavat, että perinteisen tieteenalaperustaisen tiedon tuottamisen rinnalle on noussut uusia tiedon tuottamisen tapoja. Uusi tieto syntyy pääosin niissä ympäristöissä, joissa itse toimintakin tapahtuu. Toimintayhteyksissään syntyvä tieto kehittyy aidosta tarpeesta ratkaista käytännön ongelmia. Käytännön toiminnassa ilmeneviä ongelmia ei siirretä ratkaistavaksi erillisiin laboratorioihin, vaan käytäntö itsessään on uuden tiedontuotannon paikka. Kysymys ei siis tässä mielessä ole enää soveltavasta tutkimuksesta (vrt. Rolin ym. 2006). Uusi tieto on luonteeltaan raja-aidat ylittävää eli transdisiplinaarista. Tämä ei tarkoita yksinomaan monitieteistä tiedonmuodostusta, vaan myös teorian ja käytännön rajat ylittävää tiedonmuodostusta. (Ks. myös Rajavaara 2005; Rantanen & Toikko 2005.)

Nowotny ym. (2001) lähtevät ajatuksesta, että perinteinen luotettavan tiedon idea ei enää riitä. Tiedon on oltava ennen kaikkea käyttökelpoista, ”yhteiskunnallisesti kestävä”. He ovat pyrkineet perustelemaan mallinsa yhteiskunnan muutoksista käsin. Käytännöllinen tieto nousee todellisen elämän konteksteista, mitä on vai-

kea tavoittaa perinteisen tieteenalaperustaisen tiedontuotannon keinoin. Käytännöllinen tieto syntyy sovelluskohteessaan, jolloin se väistämättä niveltyy sosiaalisiin konteksteihin. Kysymys ei siis ole tiedon soveltamisesta, vaan uudesta tiedontuotannon tavasta. Parhaimmillaan tämä tieto on käytännöllistä ja siten myös käyttökelpoista. (Ks. myös Gibbons ym. 1994.)

Kysymys tiedontuotannon tavoista ja malleista liittyy tiiviisti asiantuntijuuteen. Jos tieto tuotetaan sovelluskohteissaan, niin se myös haastaa perinteisen käsityksen asiantuntijuudesta. Asiantuntijuutta voidaan tarkastella avoimena ja suljettuna. Risto Eräsaari (2002) ja Kimmo Saaristo (2000) näkevät avoimen asiantuntijuuden vastakohtana suljetulle asiantuntijuudelle. Suljetulla asiantuntijuudella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että asiantuntijoilla on tutkimukseen pohjautuvaa tietoa, jota he jakavat maallikoille yksinkertaisina ohjeina. Avoimessa asiantuntijuudessa ei ole ylimmän tiedon vartijoita, vaan asiantuntijat neuvottelevat maallikoiden kanssa oman tietotaitonsa pohjalta. Raja-aitojen madaltuminen, rajojen ylitykset, asiantuntijoiden verkostoituminen ja yhteistyö ovat tyypillisiä tälle uudelle asiantuntijuudelle.

Avoin asiantuntijuus rakentuu tilannekohtaisesti toiminnan kautta. Tässä yhteydessä puhutaan myös kollektiivisesta asiantuntijuudesta, jossa tiedonmuodostus on tilannekohtaista ja rakentuu useaa eri tiedontuotannon kanavaa pitkin. Mitä enemmän korostetaan avointa asiantuntijuutta, sitä keskeisemmäksi nousee toimintayhteyksissään rakentuva tieto eli niin sanottu uusi tiedontuotannon tapa. Avoin asiantuntijuus korostaa siis professioiden monipuolista tiedontuotantoa. (Karvinen 2005.)

”Käytäntötutkimuksesta...”

Tiedontuotannon yhteys asiakkaisiin

Käytäntötutkimuksella on tarkoitettu sosiaalityön ammattilaisten ja tutkijoiden välisen yhteyden tiivistämistä, mutta samalla myös asiakasnäkökulman korostamista. Asiakkaat ovat keskeinen osa sosiaalityön kumppanuusjärjestelmää. Kirsi Juhila (2006) näkeekin kumppanuussuhteen keskeisenä sosiaalityön ominaisuutena. Sosiaalityöntekijä ja asiakas toimivat rinnakkain. He jäsentävät yhdessä asiakkaan elämää ja ongelmatilanteita sekä mahdollisia muutostarpeita. Kumppanuussuhteeseen perustuvaa sosiaalityötä voi luonnehtia osallistavaksi (participatory). Asiakkaat osallistavat sosiaalityöntekijöitä omaan tietoonsa, ja sosiaalityöntekijät puolestaan pyrkivät tukemaan asiakkaiden kansalaisuuden toteutumista.

Sosiaalityön tutkimuksessa on etsitty yhteyttä asiakkaisiin. Esimerkiksi laatujärjestelmät korostavat lähes poikkeuksetta asiakaspalautteen merkitystä. Strukturoidut tutkimusasetelmat pohjautuvat palvelujärjestelmän ja tutkijoiden luomiin kysymyksenasetteluihin. Tästä näkökulmasta tuotetut asiakaspalautteet saattavat kuitenkin antaa puutteellisen kuvan siitä, miten palvelut ja tarpeet kohtaavat. Asiakastytyväisyyttä ja erilaisia prosessiin liittyviä mittareita onkin pidetty varsin suppeana näkökulmana hyvinvointipalvelujen laadun arviointiin (esim. Jalava & Virtanen 1996).

Syvälliseen asiakkaiden subjektiivisuuden tavoittamiseen on pyritty muun muassa etnografisten tutkimusotteiden avulla. Reflektiivinen etnografia korostaa tutkimussubjektien kunnioittamista. Tavoitteena on ymmärtää tutkittavien tapaa elää, mutta heidän omista lähtökohdistaan käsin (Törrönen 2000). Etnografiaan sisältyy kuitenkin edelleen ajatus tutkijan ja kohteen käsitteellisestä erillisyydestä. Vastuu tutkimusasetelman muotoilusta, tulosten analyysistä ja raportoinnista on selkeästi tutkijalla.

Toimintatutkimuksen piirissä on pyritty murtaamaan tutkijan ja tutkittavien käsitteellistä erillisyyttä korostamalla, että tutkija on osa tutkimuskohdetta. Erilaisissa toimintatutkimuksen orientaatioissa tutkijan rooli jäsentyy hivenerin eri tavoin. Teknisestä orientaatiosta lähtevässä toimintatutkimuksessa tutkija on ulkopuolinen asiantuntija. Praktisessa toimintatutkimuksessa tutkijan rooliin sisältyy osallistujien rohkaisu osallistumaan ja refleктоimaan omaa toimintaansa. Kriittisessä orientaatioissa korostuu yhteisvastuullisuus, muutosagenttina toimiminen sekä yhteistoiminnan koordinointi. (Reason & Bradbury 2001.)

Konstruktivistisen tutkimuksen lähtökohta korostaa tiedon sosiaalista rakentumista ja relatiivista luonnetta. Responsiivisessa arvioinnissa korostetaan, että tutkijan tai arvioijan tieto ei ole yliverstaista tietoa muiden toimijoiden tietoon nähden, vaan se edustaa vain yhtä ja tasavertaista näkökulmaa suhteessa työntekijöiden ja asiakkaiden tietoon (Guba & Lincoln 1989). Toimijoiden näkökulmat ylittävä tieto voi syntyä vain yhteisten neuvottelujen kautta. Tämä edellyttää tasavertaista kumppanuutta prosessin eri vaiheissa.

Keskustelu käytäntötutkimuksesta on tarkoittanut pyrkimystä tehostaa sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön yhteyttä. Käytännöllä on usein tarkoitettu sosiaalityön ammattilaisten osallistumista tutkimukseen, mutta osin myös asiakkaiden roolin korostamista. Asiakkuus on keskeinen sosiaalityön käytäntösuhteen elementti. Asiakasnäkökulmaa voidaan pyrkiä myös laajentamaan, jolloin asiakkuuden käsitteestä siirrytään kohti kansalaisuuden käsitettä.

Asiakkuudesta kansalaisuuteen

Vuokko Niirasan (2002) mukaan asiakas tulisi nähdä ensisijaisesti kansalaisena, ihmisenä. Kan-

”Käytäntötutkimuksesta..”

salaista ei siis pidä muuttaa asiakkaaksi, vaan säilyttää kansalaisuus myös asiakkuudessa. Luotamus hyvinvointivaltion vakiintuneisiin käytäntöihin katoaa, jos ihmisen oma asiantuntijuus ja omat kokemukset jätetään huomiotta (Metteri 2003).

Peter Beresford (2001) korostaa asiakkaiden valtaistumista suhteessa palveluorganisaatioihin. Asiakkaiden aktivointi ei tarkoita valtaistumista vain oman elämän ja elinpiiriin hallitaan, vaan osallistumista myös sosiaalihuollon organisaation toimintaan. Vaatimus asiakkaiden osallistumisesta on ajankohtainen sosiaalipoliittinen tavoite. Vaikka sosiaalihuollossa puhutaan osallistumisesta, niin on varsin vaikea löytää esimerkkejä siitä, miten osallistuminen näkyy käytännössä. Millä tavalla asiakkaat osallistuvat palveluiden suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja kehittämiseen, eli millä tavalla he ovat kansalaisen asemassa suhteessa huoltojärjestelmään?

Sherry Arnsteinin (1969) mukaan asiakkaiden osallistumisen vahvuus voidaan hahmottaa erilaisten tasojen avulla. Ensimmäisellä tasolla ammatillinen palvelutoiminta on esimerkiksi terapiaa, jolloin ei kuitenkaan voida puhua varsinaisesta asiakkaiden osallistumisesta. Tästä näkökulmasta katsoen asiakaslähtöiset tai asiakaskeskeiset työskentelytavat eivät ole osallistavia, vaikka niiden avulla pyrittäisiinkin tukemaan asiakasta paremmin oman elämänsä hallitsijaksi ja ympäristönsä aktiiviseksi jäseneksi. Toisella tasolla voidaan puhua jo osallistumisesta, vaikka se onkin enemmän tai vähemmän symbolista. Asiakkaita konsultoidaan esimerkiksi fokusryhmien avulla. Tällä tavalla muodostettu tieto tukee palveluiden kehittämistä. Kolmannella tasolla asiakkuus muuntuu kansalaisuudeksi, jolloin se on luonteeltaan kumppanuuteen perustuvaa. Se näkyy muun muassa asiakas-kansalaisille delegoituna valtana osallistua toiminnan toteuttamiseen, mutta myös täysivaltaisena osallistumisena organisaation johtamiseen, hallintoon ja tiedontuotantoon.

Kansalaislähtöinen näkökulma muuttaa käsitystä asiantuntijuudesta ja siihen liittyvästä tiedontuotannosta. Ammattilaisten kannalta substanssiin liittyvän asiantuntijuuden rinnalle nousee osallistamisen asiantuntijuus, joka tukee palveluiden käyttäjien täyden kansalaisuuden saavuttamista. Ammatillaisen asiantuntijuus ei siis ole ehdoton substanssin ekspertiisiä, vaan myös hierarkisten rakenteiden purkamisen ja tasavertaisen vuorovaikutuksen asiantuntijuutta. Tavoitteena on siirtymä asiakkaista palveluiden käyttäjiin ja sitä kautta edelleen kohti kansalaislähtöistä toimintaa ja yhteistä kehittämistä (Turner & Beresford 2005).

Kansalaislähtöisen kehittämisen metodologia

Kansalaislähtöisyys merkitsee kehittämistyön eri vaiheissa hieman eri asioita. Kansalaisten osallisuutta voidaan korostaa sekä kehittämistoiminnan suunnittelussa, toteutuksessa että arvioinnissa. Toiselle ihmiselle osallisuus voi olla konkreettista mukanaoloa kansalaistoiminnassa tai vaaleissa äänestämistä, toiselle se on oma kokemus kuulluksi tulemisesta, oman mielipiteen esittämisestä ja mahdollisuus olla mukana valmistelemissa viranomaisten tekemää ratkaisua (Niiranen 2002).

Kehittämistyössä korostetaan erilaisten taustaselvitysten (esimerkiksi yleiset, alueelliset, hankekohtaiset selvitykset) ja analyysien (sidoryhmäanalyysi, resurssien arviointi, ongelma-analyysi, vahvuuksien määrittely, vaihtoehtoisten strategioiden tarkastelu, vaikuttavuuden ja riskien arviointi) merkitystä projektin suunnittelun kannalta (esim. Silfverberg 1996). Kansalaisten näkökulma ja osallisuus korostuvat jo kehittämisen suunnitteluvaiheessa. Tämä merkitsee myös sitä, että kehittämisen tavoitteiden tulisi perustua kansalaislähtöiseen tarveanalyysiin. Tarveanalyysiä tehtäessä voidaan käyttää erilaisia metodeja (Robson 2001), eikä osallisuuden

”Käytäntötutkimuksesta...”

näkökulmasta ole yhdentekevää, mitä menetelmää käytetään.

Kansalaislähtöisessä kehittämisessä korostuu dialoginen suhde kansalaisiin, toisin sanoen herkkänä oleminen kansalaisten äänelle. Tämä tarkoittaa myös sitä, että prosessia joudutaan uudelleen arvioimaan ja suuntaamaan toiminnan aikana. Siten kansalaislähtöisen kehittämisprojektin etenemislogiikka ei aina välttämättä noudata projektioppaiden mukaista selkeää jäsenystä, vaan siinä voi olla piirteitä myös toimintatutkimuksen logiikasta. Tässä yhteydessä voidaankin puhua prosessikehittämisestä (Sepänen-Järvelä 1999).

Kriittisen reflektion näkökulma kehittämistoiminnassa tarkoittaa sitä, että kehittäjä on myös ”tutkimusväline” tai osa aineistoa. Tämä tarkoittaa oppimiskokemusten reflektointia ja itsestään selvinä pidettyjen asioiden kyseenalaistamista. Perinteisen tutkija-tutkittava -jaottelun murtuminen johtaa edelleen siihen, että ”tutkittavat” oppivat tiedon tuottamisen taitoja ja tulevat itse tutkijoiksi (Fook 2005). Tässä yhteydessä puhutaan myös niin sanotusta palveluiden käyttäjien kontrolloimasta tutkimuksesta, jossa palveluiden käyttäjät tuottavat tietoa omista lähtökohdistaan (Fawcett 2003).

Kansalaislähtöisellä näkökulmalla on vaikutusta myös siihen, miten kehittämistoiminnan arviointi toteutetaan. Esimerkiksi reflektiivinen evaluatio tunnistaa sekä työntekijöiden että palvelujen käyttäjien hiljaisen tiedon, hyväksyy maallikkotiedon merkityksen ja korostaa tutkittavien osallistumista sosiaalisen ymmärryksen luomisprosessiin (Shaw 1999). Kansalaislähtöinen arviointi voidaan ymmärtää myös neljännen sukupolven arvioinnin (Guba & Lincoln 1989) tai kriittisen arvioinnin näkökulmasta (Kivipelto 2002). Kansalaisten osallisuus arvioinnissa on myös eri asteita sen mukaan, missä määrin kansalaiset osallistuvat arviointiaineistojen tuottamisen li-

säksi myös arvioinnin johtopäätösten tekoon ja raportointiin.

Kehittäjien ja kansalaisten kumppanuus asettaa haasteita myös tiedon luotettavuudelle. Kehittämistoiminnan raportointi ei luonnollisestikaan pyri täyttämään positivistisen tieteenihanteen mukaisia luotettavuuskriteerejä. Laadullisen tutkimuksen piirissä korostetaan usein vakuuttavuutta tai uskottavuutta keskeisenä näkökulmana tutkimuksen luotettavuuteen. Tällaisessa näkökulmassa korostuu tutkimusprosessin ja aineiston analyysien tarkka kuvaaminen. Myös kehittämistoiminnan kautta syntyneiden kokemusten kohdalla voidaan korostaa vastaavanlaisia luotettavuuskriteerejä. Kehittämishankkeessa syntynyt kokemustieto voi olla siirrettävää vain, mikäli kehittämisprosessi on huolella kuvattu ja monipuolisesti arvioitu. Arvioinnin uskottavuus edellyttää selkeää dokumentointia ja tarvittaessa oppimiskokemusten kriittistäkin arviointia. Kehittämistoiminnan teoreettisten lähtökohtien analyysi auttaa näkemään kehittämistoiminnan kautta saavutettavien tulosten laajempaa merkitystä.

Lisäksi kehittämistoiminnan ja sen raportoinnin luotettavuuskysymyksiä voidaan lähestyä myös kansalaisten osallisuuden näkökulmasta. Toimintatutkimuksen yhteydessä on korostettu avointa diskurssia pätevyyden kriteerinä ja totuutta konsensuksena (esim. Huttunen, Kakkori & Heikkinen 1999). Tällainen näkökulma johtaa kysymään: missä määrin tavoitteiden asettelu on perustunut kansalaislähtöiseen tarveanalyysiin? Missä määrin ne kansalaiset, joita toiminta koskee, ovat osallistuneet kehittämistoiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin?

Tavoitteena kansalaislähtöinen kehittäminen

Sosiaalityön ja sosiaalialan työn kehittämistä voidaan tarkastella useista erilaisista näkökulmista.

”Käytäntötutkimuksesta..”

Yksi mahdollisuus on tarkastella palvelujärjestelmän kehittämishaasteita, jolloin palvelujen tuloksellisuuden, tehokkuuden, vaikuttavuuden ja laadun parantaminen korostuvat. Myös muun muassa johtajuuden kehittäminen ja palvelun tuotannon rakenteiden uudistaminen voidaan nähdä osaksi tällaista palvelujärjestelmäkeskistä kehittämistä. Toisaalta toiminnan tavoite voi olla järjestyksen säilyttämisen sijasta myös kasvu ja muutos (vrt. Payne 1997; Raunio 2000, 46–50). Sosialistis-kollektivistinen tai radikaali näkökulma korostaa yhteiskunnan jakautumista etuoikeutettuihin ja alistettuihin huono-osaisiin kansalaisiin. Tällainen näkökulma johtaa vallitsevien rakenteiden kyseenalaistamiseen.

Tässä kirjoituksessa hahmottelemamme näkökulma korostaa kansalaisten osallisuuden vahvistamista. Koska näkökulmassa painottuu enemmän toimijoiden kumppanuus ja keskinäinen dialogi kuin rakenteelliset ristiriidat ja niihin vaikuttaminen (vrt. Mönkkönen 2002), kutsumme näkökulmaa mieluummin kriittiseksi kuin radikaaliksi. Minna Kivipelto (2005) erottaa toisistaan maltillisen ja radikaalin kriittisen toimintatutkimuksellisen strategian. Oma näkökulmamme on lähellä maltillista kriittistä strategiaa. Kivipelto (2005, 74) luonnehtii käsitettä seuraavasti: ”Maltillisessa kriittisessä toimintatutkimuksellisessa strategiassa kriittinen teoria ohjaa tutkimusta ja toimintaa, ei ainoastaan taustoitaa sitä. Toimintatutkimuksessa korostuu yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Ulkopuolinen tutkija on yhteistyökumppani, joka tukee muita toimijoita tarvittaessa tekemään itse tutkimusta. Tutkimustietoa käytetään välittömästi käytännön kehittämiseen...” Tällainen näkemys korostaa toimintatutkimusta tutkimuksena, johon liittyy tiivis kytkeä työelämän toimijoihin ja työelämän kehittämiseen. Hahmottelemamme lähestymistapa korostaa tutkimustiedon sijasta uutta tiedontuotantoa. Keskiössä ei ole tutkimustiedon käyttö kehittämiseen, vaan kehittämistoiminnan kautta syntyneet uudet käytännöt sekä kehittämiseen liittyvä kokemus- ja arviointitieto.

Palveluiden käyttäjien osallistuminen kehittämistyöhön korostaa asiakkaiden valtaistumista suhteessa palveluorganisaatioihin. Asiakkaiden aktivointi ei tarkoita heidän aktivoimistaan vain oman elämänsä ja elinpiiriinsä hallitaan, vaan osallistumista myös sosiaalihuollon organisaation toimintaan. Palveluiden käyttäjien näkökulma muuttaa käsityksen asiantuntijuudesta. Substanssiin liittyvän asiantuntijuuden rinnalle nousee osallistamisen asiantuntijuus, joka tukee myös palveluiden käyttäjien täyden kansalaisuuden saavuttamista. Ammattilaisen asiantuntijuus ei siis ole ehdotonta substanssin ekspertiisiä, vaan myös hierarkkisten rakenteiden purkamisen ja tasavertaisen vuorovaikutuksen asiantuntijuutta. (Turner & Beresford 2005.)

Kansalaislähtöisessä näkökulmassa korostuu herkkyyys kuunnella kansalaisten ääntä ja tarpeita. Tämä merkitsee myös valmiutta suunnata toimintaa tarvittaessa uudelleen toimintatutkimuksellisen logiikan mukaisesti. Kehittäjäältä se edellyttää reflektiivistä otetta ja kehittämistoiminnan kriittistä arviointia.

Tutkimuksen ja kehitystyön rajapinnassa

Aloitimme tämän kirjoituksen viittaamalla Erik Arnkilliin (1994), jonka mukaan rajaveto kehittävän tutkimuksen ja tutkivan kehittämisen välillä on problemaattinen. Tutkimukset toteuttavat oman viitekehjensä mukaista kysymyksenasettelua, jolloin tutkija voi tiivistä käytäntöyhteydestä huolimatta olla ainakin prosessin lopussa tutkija isolla T:llä (ks. esim. Raunio 1999). Toisaalta kehittämisessä tutkimusta pidetään alisteisena käytännön kehitystyölle (Seppänen-Järvelä 2006), jolloin kehittämistyön nähdään rakentuvan oman erityisen viitekehjensä ja omien erityisten menetelmiensä mukaisesti.

Näkemyksemme mukaan kehittämistyössä ei ensisijaisesti ole kyse käytäntötutkimuksesta,

”Käytäntötutkimuksesta...”

toimintatutkimuksesta tai muustakaan tutkimuksesta, vaikka kehittämistoiminnan näkyväksi tekemisessä voidaankin hyödyntää erilaisia tutkimuksellisia asetelmia ja menetelmiä. Kansalaislähtöisessä kehittämisessä on aineksia sekä tutkimuksen että projektityön perinteistä. Tutkimusten tavoin siinä korostetaan ilmiöiden käsitteellistämistä, kehittämisasetelmien huolellista rakentamista sekä luotettavien menetelmien kautta tuotettua tietoa. Projektityön tavoin siinä painotetaan selkeää tavoitteiden määrittelyä sekä projektin rakenteiden ja vaiheiden seikka-peräistä suunnittelua ja kuvaamista. (Rantanen & Toikko 2005.) Tällainen määrittely tarkoittaa periaatteellista siirtymää akateemisesta tutkimuksesta kohti tutkimuksellista kehittämistä.

Kirjallisuus

- Arnkil, Erik (1992) Sosiaalityön rajasysteemit ja kehitysvyöhyke. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 85. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Arnkil, Erik (1994) "Uteliä" kehittäjä. Teoksessa Tuija Lindqvist & Marketta Rajavaara (toim.) Kehittämistyö itseanalyyysiin. Helsingin yliopiston Lahden täydennyskoulutuskeskuksen täydennyskoulutusjulkaisuja 8/1994. Helsinki: Stakes, 72–87.
- Arnstein, Sherry (1969) A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35 (4), 216–224.
- Beresford, Peter (2001) Service users, social policy and the future of welfare. *Critical Social Policy* 21 (4), 494–512.
- Eräsaari, Risto (2002) Avoimen asiantuntijuuden analytiikka. Teoksessa Ilkka Pirttilä & Susan Erikson (toim.) Asiantuntijuuden areenat. Jyväskylä: SoPhi, 21–58.
- Fawcett, Barbara (2003) An action evaluation as a tool to engage users and practitioners. Teoksessa Shulamit Ramon (toim.) Users researching health and social care: an empowering innovation. Birmingham: Venture Press, 57–71.
- Fook, Jan (2005) Kriittinen reflektio sosiaalityössä. *FinSoc*, 22–27.
- Gibbons, Michael & Limoges, Camille & Nowotny, Helga & Schwartzman, Simon & Scott, Peter & Trow, Martin (1994) *The new production of knowledge*. London: Sage Publishers.
- Guba, Egon & Lincoln, Yvonne (1989) *Fourth generation evaluation*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications Inc.
- Huttunen, Rauno & Kakkori, Leena & Heikkinen, Hannu (1999) *Toiminta, tutkimus ja totuus*. Teoksessa Hannu Heikkinen & Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: ATENA kustannus, 111–135.
- Jalava, Urpo & Virtanen, Petri (1996) Laatu, innovaatio ja projekti. Hyvinvointipalvelujen kehittämisen ydinkysymyksiä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kaasalainen, Marja (1994) Projektien mahdollisuudet toiminnan kehittäjänä ja muuttajana. Teoksessa Tuija Lindqvist & Marketta Rajavaara (toim.) Kehittämistyö itseanalyyysiin. Helsingin yliopiston Lahden täydennyskoulutuskeskuksen täydennyskoulutusjulkaisuja 8/1994. Helsinki: Stakes, 57–69.
- Karvinen, Synnöve (1999) Sosiaalityön tutkimuksen jännitekenttä. *Janus* 7 (4), 379–386.
- Karvinen, Synnöve (2005) Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen & Marianne Nylynd & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 73–96.
- Kivipelto, Minna (2002) Kriittisen arvioinnin lähtökohdat ja mahdollisuudet sosiaalityön kehittämisessä. *Janus* 10 (3), 217–236.
- Kivipelto, Minna (2005) Kriittisen arvioinnin toteuttaminen toimintatutkimuksellisesti. Teoksessa Timo Toikko (toim.) Sosiaalialan kehittämistyön lähtökohdia. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 20, 54–82.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan – puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* 13 (4), 452–460.
- Metteri, Anna (toim.) (2003) Asiakkaan ääntä kuunnellen. Kitkakohdista kehitysehdotuksiin. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry. Helsinki: Edita
- Mäntysaari, Mikko (1999) Sosiaalityön tutkimuksen suuntaamisesta. Sosiaalityön tietoperusta. *Janus* 7 (4), 355–366.
- Mönkkönen, Kaarina (2002) Dialogisuus kommunikationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet, 94. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Niiranen, Vuokko (2002) Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivanen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto, 63–80.
- Nowotny, Helga & Scott, Peter & Gibbons, Michael (2001) *Rethinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. London: Polity Press.

”Käytäntötutkimuksesta..”

- Payne, Malcolm (1997) *Modern social work theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Pohjola, Anneli (1993) Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt & Harri Jokiranta & Synnöve Karvinen & Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 225–286.
- Rajavaara, Marketta (1986) Professionaalistaminen sosiaalityön muutosstrategiana. Teoksessa Antti Karisto & Tapani Purola (toim.) *Sosiaalityön kehittäminen*. Taustoja, reunaehdot, näkökulmia. Helsingin yliopisto, Lahden täydennyskoulutuskeskus, oppimateriaaleja 1, 43–68.
- Rajavaara, Marketta (2005) Tutkivasta sosiaalityöstä sosiaalialan osaamiskeskusiin. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen & Marianne Nylynd & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 47–72.
- Rantanen, Teemu & Toikko, Timo (2005) Miten raportoida tutkimuksellista kehittämishanketta? Teoksessa Liisa Vanhanen-Nuutinen & Pirjo Lambert (toim.) *Hankkeesta julkaisuksi*. Kirjoittaminen ammattikorkeakoulun ja työelämän kehityshankkeissa. Helsinki: Edita, 97–111.
- Raunio, Kyösti (1999) Positiivismi ja ihmistiede. Sosiaalityön tutkimuksen perustat ja käytännöt. Helsinki: Gaudeamus.
- Raunio, Kyösti (2000) *Sosiaalityö murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Reason, Peter & Bradbury Hilary (2001) *Handbook of action research: participative inquiry and practice*. London: Sage.
- Robson, Colin (2001) *Käytännön arvioinnin perusteet*. Helsinki: Tammi.
- Rolin, Kristiina & Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Henttonen, Elina (2006) Johdanto: soveltava tutkimus ja tutkimuksen soveltaminen. Teoksessa Kristiina Rolin & Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila & Elina Henttonen (toim.) *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.
- Rostila, Ilmari (2001) Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet-projektin realistinen arviointi. *FinSoc arviointiraportteja 3/2001*. Stakes.
- Saaristo, Kimmo (2000) Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertisi. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisusarja*, 66.
- Saarnio, Pekka (1993) Kokeellinen tutkimus sosiaalityön taitojen kehittymisestä. *Sosiaalipoliitikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 1 (4)*, 49–60.
- Sandberg, Åke (1982) *Från aktionsforskning till praxisforskning*. *Sociologisk Forskning 19 (2-3)*, 80–89.
- Satka, Mirja (2002) Tiedon tuotannon politiikka ja käytännön teoria. Julkaisussa Ulla Ryyänen & Riitta Vornanen (toim.) *Tutkiva sosiaalityö*. Helsinki: Talentia-lehti, *Sosiaalityön tutkimuksen seura*, 5–8.
- Satka, Mirja & Karvinen, Synnöve & Nylynd, Marianne (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen & Marianne Nylynd & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9–19.
- Satka, Mirja & Karvinen, Synnöve & Nylynd, Marianne & Hoikkala, Susanna (2005) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Shaw, Ian (1999) *Evaluoi omaa työtäsi. Reflektiivisen ja valtuuttavan evaluaation opas*. *FinSoc, työpapereita 4/99*. Stakes.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (1999) *Luottamus prosessiin. Kehittämistyön luonne sosiaali- ja terveysalalla*. Stakes, tutkimuksia 104. Helsinki: Stakes.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2006) *Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin. Kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos*. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Vappu Karjalainen (toim.) *Kehittämistyön risteyskiä*. Helsinki: Stakes, 17–33.
- Silfverberg, Paul (1996) *Ideasta projektiksi. Projektisuunnittelun käsikirja*. Helsinki: Edita.
- Turner, Michael & Beresford, Peter (2005) *User Controlled Research. Its meanings and potential. Final report. Shaping Our Lives and the Centre for Citizen Participation*. London: Brunel University.
- Törrönen, Maritta (2000) *Lapset arjen subjekteina. Reflektiivisen etnografian mahdollisuudet*. Teoksessa Synnöve Karvinen & Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) *Sosiaalityön tutkimus, metodologisia suunnistuksia*. *SoPhi, Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä*, 146–167.